

Людмила Погоріла

ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ ЖІНКИ В КОНТЕКСТІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

У статті розглядається одна з основних проблем християнської антропології – походження людини, зокрема створення жінки. Переосмислюючи власну традиційну андроцентричну позицію, Римо-католицька церква формалізує біблійну історію про створення людини, тим самим актуалізуючи багатомірне «жіноче питання».

Ключові слова: андроцентричний, християнська антропологія, жінка, церква, Біблія, фемінний.

L. Pogorila. Проблема походження жінки в контексті християнської антропології

В статье рассматривается одна из главных проблем христианской антропологии – происхождение человека, в частности, создание женщины. Переосмысливая свою традиционную андроцентрическую позицию, Римско-католическая церковь формализует библейскую историю о сотворении человека, тем самым актуализируя «женский вопрос».

Ключевые слова: андроцентрический, христианская антропология, женщина, церковь, Библия, феминный.

L. Pogorila. The problem of a woman descent in the context of the Christian anthropology

This research examines one of the Christian anthropology problems – the descent of human, creation of a woman besides. Rethinking own traditional androcentric position, the Roman-Catholic Church formalizes the biblical story about human creation and thus makes actual the multifaced «woman`s question».

Key words: androcentric, the Christian anthropology, woman, Church, Bible, feminine.

Сучасний етап розвитку суспільства крім низки різноманітних чинників характеризується й своєрідним фемінним світоглядом. Наголошено, що основною причиною цього став вибухоподібний розвиток феміністських рухів та емансипаційних напрямів. Жіноча проблематика наразі є однією з найактуальніших та найскладніших питань,

які характеризують цивілізацію третього тисячоліття. Входження та функціонування жінки у сфері широкої соціальної діяльності спричиняє актуальність цієї проблеми, а складність її полягає в тому, що, незважаючи на всю поверхневу простоту, питання жінки ще не вирішено і потребує якісного та компетентного підходу.

Християнство, яке поряд із багатьма іншими проблемами, що стали породженням сучасності, займається проблемою жінки. При чому це відбувається не просто на рівні поверхневої рефлексії, церква досить глибоко та детально провадить компетентний підхід до позитивного вирішення. Церква порушує проблеми жіночої соціальної ідентифікації, проблематику, пов'язану зі сферою сім'ї, активізує питання, пов'язані зі психофізіологічними особливостями жінки, реалізацією жінки як матері, дружини, кар'єристички. Серед низки християнських конфесій розглянемо позицію Римо-католицької церкви, яка найбільше, на нашу думку, приділяє місця жіночій проблематиці у своєму вченні.

У цій розвідці проаналізуємо важливе питання християнської антропології – створення людини, зокрема жінки, в контексті поглядів католицької теології. Головною **метою** статті є розкриття позиції сучасного католицизму щодо інтерпретації традиційних та сталих питань, зокрема тлумачення міфу про створення чоловіка і жінки з точки зору його аджорнаментованості поглядів. Не зважаючи на видиму нескладність, біблійна оповідь про створення жінки завжди була джерелом різноманітних тлумачень жіночої природи, навіть ставала основою для обвинувачень церкви у мізогінії. Наразі, в третьому тисячолітті, при якісній переорієнтації поглядів католицизму є досить **актуальним** провести аналіз підходу цієї конфесії до пояснення біблійного міфу.

Основна сутність християнської антропології впливає із оповідей Книги Буття, де крім створення Богом повногранного всесвіту, показано створення людини. Саме біблійний міф про створення людини заклав основу у підході до розподілу обов'язків, непропорціональності між статями у соціально-економічній, культурній та сімейній сфері.

Сучасна Римо-католицька церква інтерпретуючи оповідь, у якій показано створення Богом людину, зміщує акценти із традиційних позицій, зосереджуючи при цьому увагу на тих, що раніше були їй не властиві. Характерною рисою в католицькому антропологічному вченні є те, що церква, насамперед, акцентує увагу на тому, що вихідна сутність чоловіка та жінки є абсолютно однаковою, рівноцінною та повнобуттєвою, оскільки вони обоє створені за образом і подобою Бога і являють собою, по суті, вінець процесу Божого творіння. Крім

того, з позиції християнської антропології, людина як суще є найбільшим доказом Бога [1, с. 74].

В основному питання створення людини в межах християнської антропології було розроблено представниками офіційного Ватикану, зокрема досить детально це питання простежується у діяльності папи Івана Павла II. У своєму Листі «Про гідність і покликання жінки» понтифік часто повторює та наголошує на тому, що людина, створена Богом, – це тільки чоловік і жінка, буття яких наповнене абсолютним сакраментальним метафізичним змістом. Дослідники релігії часто порівнюють цю першу розповідь про походження людини з Платоною легендою про андрогінів. За легендою – це щасливі й повноцінні істоти, що викликали заздрощі богів, за що й були покарані. Верховний і могутній бог Зевс ударом блискавки розділив їх навпіл. І тільки тоді ці дві половинки стануть одним цілим, тільки тоді вони стануть щасливими і повноцінними, коли знайдуть одне одного. Більшість науковців вказують на аналогію з біблійним гріхопадінням, після якого людське щастя досягається тільки шляхом важких зусиль.

Творення людини описано в двох епізодах книги Буття – перший, про створення людини як чоловіка і жінки (Буття 1,27), які виступають потенційними носіями божественної природи та засновниками людського роду. Саме їм Бог наказує реалізувати себе в потомстві та панувати над створеним природним світом (Буття 1, 28). Папа Іван Павло II зауважує: «Біблійний текст дає нам достатню основу для підтвердження істотної рівності між чоловіком і жінкою щодо людської природи» [8, с. 16]. Таким чином, вихідною тезою католицької антропології є теза про повну рівність жінки і чоловіка у їхній гідності, сутності та першопричинній динаміці. Для папи Івана Павла II перший епізод із творення людини передає основний та вічний замисел про людину, що прихований в «єдності двох», бо чоловік і жінка від початку покликані не тільки до того, щоб існувати поряд чи навіть разом, а для того існувати взаємно одне для одного [8, с. 18]. Аналіз антропологічної позиції Римо-католицької церкви змушує думати, що власне перший епізод Книги Буття вважається більш глибоким за своєю сутністю та несе в собі набагато більше інформації про людське призначення.

Другий епізод книги Буття, який дослідники називають більш давнім за своїм походженням, використовуючи метафоризовану мову, більш конкретно розповідає про створення людини, як чоловіка, який не був повногранний у своєму бутті, тому Бог вирішив доповнити його і створив жінку з чоловікового ребра. Варто звернути увагу на те,

що жінку створено з тієї сутності, що в Біблії названо «ха адам», що означає – людина, без розрізнення за статевими ознаками. Ця частина старозавітного тексту стала основою для багатьох дискусій, питань, теорій та ідей, основною з яких стала домінанта патріархальності у взаєминах між статями, виходячи з того, що чоловік був задуманий і створений Богом першим. Крім того, тільки чоловікові було надано право давати назву живим створінням, що виступає атрибутом права на володарювання. Тут варто згадати й те, що й жінці Адам дав ім'я після гріхопадіння та вигнання з раю. З таким традиційним богословським тлумаченням не погоджується низка феміністок, зауважуючи при цьому, що жінку на відміну від чоловіка було створено в раю і не з праху, а з високоорганізованої матерії.

Позиція сучасного католицизму хоча й має патріархальне забарвлення та все ж варіює гендерними категоріями. Теолог Т. Рауш підкреслює: «... тут немає ніякої підлеглості один одному: людство просто існує, як чоловік та жінка. До гріхопадіння – рівні партнери...» [10, с. 45]. Слова Адама «Оце тепер вона кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона чоловіковою буде зватися, бо взята вона з чоловіка» (Буття 2, 23) вказують не про його прагнення до зверхнього соціального становища та панування, а про велику близькість та взаємозв'язок між чоловіком та жінкою. Та й матерія, з якої було створено жінку, – ребро, має глибоко символічну суть і вказує на взаємопритягіння чоловіка і жінки [1, с. 74], зазначає релігієзнавець А. Колодний. Чоловік відкриває жінку як інше «я» того самого людського роду» [4, с. 96]. Використовуючи алегоричну інтерпретацію акту творення людини, Оріген вдавався до проведення паралелі між чоловіком з духом, а жінки з душею: у Орігена для досягнення сутнісної гармонії ці компоненти повинні бути поєднані.

Виходячи з акту творення людини, церква наголошує на тому, що в основі міжстатевих взаємин лежить закон єдності й боротьби протилежностей, який стає визначальним у взаємовідносинах між чоловіком та жінкою. Саме однакове онтологічне походження, але різна психологічна та фізіологічна сутність створюють виключну можливість для гармонійного людського спілкування та співпраці. Сьогодні богословська думка є одностайною – жінка і чоловік створені рівноправними особистостями, з однаковими правами, гідністю та рівними можливостями.

Потрібно пам'ятати, що ми використовуємо Старий Заповіт, який є священним і для іудеїв. Менлі П. Холл у книзі «Енциклопедичний виклад масонської, герметичної, кабалістичної і розенкрейцерівської символічної філософії» вказує на те, що серед рабинів існує думка, що

християнство ніколи по-справжньому не розуміло Старого Заповіту і, використовуючи єврейські священні тексти, це «потрібно робити з деякою долею розуміння» [6, с. 581].

Як приклад, дається рекомендація: варто уважніше тлумачити книгу Буття, а особливо абзац про створення людини: «І сказав Бог: створимо людину по образу Нашому, і по подобі Нашій... І створив Бог людину по образу Своему, по образу Божому створив його; чоловіка і жінку створив. І благословив їх Бог, і сказав їм Бог: плодіться і розмножуйтесь, і наповнюйте землю...» Автор рекомендує більш детально розглянути використання займенників у наведеній вище цитаті, через які відбувається плутанина в трактуванні Святого Письма. Слово Єлохім, що в єврейському тексті є множинним, перекладається словом Бог, в однині. У «Словнику Біблії» під редакцією Джеймса Хастінгса говориться таке: «Використання множинної форми слова «Елохім» важко пояснити». Бог спочатку створив андрогінну істоту, чоловіка-жінку, як одне ціле і наказав їм наповнювати землю [6].

З цього приводу богослов Е. Бер-Сіжель звертає увагу на використання займенників у тексті Старого Заповіту: «І створив Бог людину по образу Своему, по образу Божому створив *її*; чоловіка і жінку створив *їх*» (Буття 1, 27), зауважуючи при цьому: «...людство, яке було створено по образу Бога, є з самого початку єдиним і подвійним» [2, с. 45]. Теза про єдність та відмінність людини як жінки та чоловіка є характерною рисою антропологічного вчення церкви. На підставі цього ми можемо дійти висновку, що жінку не можна розглядати, як другорядну та пасивну особистість, з огляду те, що біблійний текст нам показує її своєрідне «народження» з людини (чоловіка), а не створення як чоловіка з праху земного, що зняло б всі питання про ієрархічне забарвлення міжлюдських взаємин. Крім того, Е. Бер-Сіжель вказує на те, що тваринний світ було створено раніше ніж людину, однак керувати ним буде все ж людина. Зауважимо, що сучасний католицизм не намагається оперувати та наголошувати на поняттях ієрархічності та патріархальності, лише показує основне призначення людини, як чоловіка і жінки.

Катехизм католицької церкви підкреслює – буттєва суть жінки і чоловіка виражені через «рівність і відмінність, бажані Богом» [4, с. 96]. Так, церква намагається спростувати позицію сприйняття жінки, як другорядної особистості, яка є некоректною, а представити жінку, як рівноправного члена людського колективу, з рівнозначною чоловікові гідністю, місією, роллю та місцем у сім'ї та суспільстві. Різне не означає не рівне.

Намагаючись розкрити всю різноманітність виявів у стосунках між чоловіком і жінкою, Е. Бер-Сіжель схиляється до інтерпретації та порівняння відносин між іпостасями Святої Трійці та Богом-Творцем, чоловіком і жінкою, до якого також вдавались П. Євдокимов та о. Ф. Хопко, які вбачали символічний зв'язок між Святим Духом та жінкою, з одного боку, та Христом і чоловіком – з іншого. Йі доходили висновку, що Христос – чоловік та Святий Дух – жінка є рівноправними виконавцями волі Бога-Отця.

Оскільки момент творення є основним у визначенні людської екзистенції, так і гріхопадіння вносить серйозні корективи в процес людської діяльності, розподіл обов'язків та у взаємини між жінкою і чоловіком. Гріхопадіння руйнує гармонію стосунків між людьми і Богом та між самими собою. Отже, нормальні, ідеальні, гармонійні взаємини, які існували між чоловіком і жінкою до гріхопадіння, розладналися. Причиною гріхопадіння і зміни відносин перших людей один до одного, що прослідувала за ним, стали заздрість і нелюбов! Людське щастя в Едемі «збудило ненависть того, хто зробився нездатним любити і для кого ненависть складає тепер суттєву особливість його характеру і служить началом всієї його діяльності – ненависть сатани» [5]. Через гріхопадіння зло проникло в гармонійне до тих пір життя людини. І якщо після творіння жінки, Адам радісно вигукує: «Ось, це кістка від кісток моїх і плоть від плоті моєї» (Буття 2:23), то після гріхопадіння у відповідь на запитання Бога, чи не їв він плодів з дерева, перший чоловік лукаво відповідає: «Жінка, яку Ти мені дав, вона дала мені плодів від дерева, і я їв» (Буття 3:12), малодушно звалюючи всю вину за те, що відбулося, на Бога і на жінку. З тих пір і змагаються в сімейних стосунках дві сили: добра, та, що з'єднує, і зла, та, що роз'єднує. [«Якщо в грецькій мові *symbolon* (символ) означає «те, що поєднує, перекидає міст, об'єднує», те слово *diabolos* (диявол), того ж самого кореня, означає «те, що розділяє, роз'єднує і розкладає»]. Таким чином, у світі занепалому, протиприродному (оскільки природним для людини був світ до гріхопадіння) шлюб є відносний прообраз і передбачення нормальних, природних взаємостосунків між чоловіком і жінкою.

Отже, біблійна оповідь говорить нам про взаємостосунки між чоловіком і жінкою, що змінилися. У новому типі відносин жінка підпорядковується чоловікові. Для тих, хто любить звинувачувати християнство в тому, що сформована ним культура виходить із їх нормативного безправ'я жінки, зазначимо, що, за Біблією, новий стан дружини не є християнська модель стосунків між статтями. Навпаки, все це стало можливим після гріхопадіння і через нього. І ця модель

повинна бути здолана, як повинен бути переможений сам занепалий стан людства. Бог не залишає людей, які вже не можуть бути в Едемі: «втрачений рай» не стає назавжди втраченим, тому що людям відразу ж дається обітниця про майбутнього Спасителя, про те, що Насіння дружини зітре главу змія (Буття 3:15).

Жінка з рівноправного партнера отримує статус підлеглого та змушена народжувати в муках (Буття 3, 15-16), абсолютний взаємозв'язок тепер змінився на боротьбу та суперництво. На втрату жінкою через власну цікавість рівної з чоловіком життєвої позиції вказує й те, що тільки після гріхопадіння її було дане ім'я Єва – означає «життя», про це говорить Адам (Буття 3, 20). Біблія вказує на те, що відтепер люди будуть успадковувати людську сутність іншу, позначену гріхопадінням, а не першу, основну, даровану Богом. Але при цьому Римо-католицька Церква підкреслює: гріхопадіння не є провинною виключно жінки, й покладає відповідальність за скоєне як на чоловіка, так і на жінку. «Якщо порушення тієї рівності ... приносить із собою скривдження жінки, то одночасно применшує також справжню гідність чоловіка», [8, с. 29] – зауважував з цього приводу папа Іван Павло II.

Хоча акт гріхопадіння й змінив стосунки між чоловіком і жінкою, однак він не зробив їх непримиренними ворогами. Наказ – «він буде панувати над тобою» (Буття 3, 16) церква тлумачить, як захист жінки від уподібнення до чоловіка, присвоєння собі маскулітних характеристик, спотворення власної жіночості. Після гріхопадіння жінка і чоловік стали оригінальними, неповторними та наділеними суто людським індивідуальними особливостями. Так, визнає церква, чоловік і жінка стали відмінними, однак основна божественна першосутність залишилась незмінною, відмінними є лише біологічні, психологічні та соціокультурні ролі. Відтак, головною метою церква ставить допомогу людині подолати наслідки гріха, відкоригувати взаємодію різних сутностей для заповітної «єдності двох», для досягнення того стану, що був до гріхопадіння. Крім того, варто зауважити, що після гріхопадіння зв'язок людини й Бога, за теологічним трактуванням, хоча й змінився, проте не обірвався.

Людина зможе досягнути того божественного стану, який існував до гріхопадіння, шляхом власних прагнень, життям за християнськими моральними законами на основі заповідей Христа – власне на цьому ґрунтується здійснення божественного плану щодо реалізації саме людської сутності. Християнська традиція зауважує, що мораль Христа допомогла жінці подолати всю спадщину гріхопадіння та пов'язані з цим соціально-культурні наслідки.

Шанобливе ставлення до жінки у християнстві має небагато спільного з сучасним фемінізмом, що намагається свідомо або несвідомо, але стерти природні відмінності між чоловіком і жінкою. Варто зауважити, що словосполучення «природні стосунки» вжито у християнському контексті, і означає нормальні стосунки, такі, які були створені Богом. А це вказує на те, що в людині існує ієрархія: дух-душа-тіло. Природною, гармонійною є саме ієрархічна побудова людської особистості, коли ідеально-духовна сторона визначає душевне і фізичне існування, а не навпаки. Розуміння того, на чому оснований християнський світогляд пояснює різницю між християнським і сучасним підходом: якщо в світському розумінні словосполучення «материнський інстинкт» рівною мірою застосовано і для людей, і для тварин, то у світі християнської культури саме духовна побудова жінки, ідеальний задум Творця про неї, визначає і її моральні материнські якості та принципову фізичну здатність до дітонародження.

Таким чином, саме в цій площині і лежить рішення «жіночого питання»: або ми виходимо тільки з того, що «часи міняються і ми міняємося разом з ними», і, відповідно, не може бути ніяких цінностей і орієнтирів, даних раз і назавжди, або визнаємо, що існує задум про людину, і він визначає якісні відмінності між чоловіком і жінкою. Якщо виходити з того, що «все відносно», то відразу виключається можливість однозначної, правильної відповіді на поставлені на початку статті питання. Якщо ж вірити, що чоловік і жінка створені різними не випадково, то можна оцінювати те, що відбувається як «правильне» або «неправильне». Очевидно, для сучасної свідомості розділення на «правильне» і «неправильне» нерідко здається відсталим, консервативним і т. ін.

Література

1. Академічне релігієзнавство. Підручник. // За науковою редакцією професора А. Колодного. – К., Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бер-Сижель Елизабет Служение женщины в Церкви. – М. : ББИ им. св. апостола Андрея, 2002. – 212 с.
3. Срмаков С. Проблемы человеческого бытия в святоотеческой мысли // Философские науки. – 2004. – № 8. – С. 101-116.
4. Катехизм католицької церкви. Синод Греко-католицької церкви, 2002. – 772 с.
5. Кустодиев К. Л., протоиерей. Женщина в Ветхом Завете // Альфа и Омега. – 1999. – № 4. – С. 16-17.
6. Мэнли П. Холл Энциклопедическое изложение масонской, гермети-

ческой, каббалистической и розенкрейцеровской символической философии». – М. : Эскимо; СПб. : Мигард, 2007. – 1008 с. : ил.

7. Плісовська Б., Ліновицька М. Сучасне суспільство: роль чоловіка й жінки // Філософська і соціальна думка. – 1993. – № 1-2. – С. 40-46.

8. Про гідність і покликання жінки: Апостольський Лист Святійшого Отця Івана Павла II з нагоди Марійського Року /15.08.1988 р./ – Львів : Місіонер, 1995. – 102 с.

9. Пролеев С. В. Проблема бытия и духовное развитие человека // Проблемы философии. – К., 1989. – Вып. 79. – С. 65-72.

10. Рауш Т. Католичество в третьем тысячелетии / Пер. с англ. (Серия «Современное богословие»). – М. : Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – 416 с.

11. Соловйов В. Еволюція світогляду в західноєвропейському християнстві // Філософська думка. – 1998. – № 2. – С. 63-80.

12. Яценко А. И. Основной вопрос философии как теоретическая трансформация мировоззренческой проблемы «человек – мир человека» // Философия гуманизма. – К., 1987. – С. 16-45.